

O‘QUVCHILARNING SHAXSIY VA IJTIMOYIY RIVOJLANISHIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING ROLI

Abdullayeva Dilafruz Jumayevna

*Qashqadaryo viloyati G‘uzor tumani 23-sonli
umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida psixologik xizmatning o‘rni, ahamiyati hamda asosiy vazifalari yoritilgan. Ta‘lim muassasalarida faoliyat yurituvchi psixologlarning o‘quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, ularning psixologik salomatligini mustahkamlash, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvini ta‘minlashdagi faoliyati tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada psixologik xizmatning o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, o‘z-o‘zini anglash, mas‘uliyat hissini shakllantirish hamda tengdoshlari va kattalar bilan samarali munosabatlar o‘rnatishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan. Psixologik xizmatning zamonaviy ta‘lim jarayonidagi samarali faoliyati o‘quvchilarning barkamol shaxs sifatida shakllanishiga, ularning ijtimoiy faolligi va hayotiy kompetensiyalarining rivojlanishiga xizmat qilishi ta‘kidlangan.

Kalit so‘zlar: Psixologik xizmat, o‘quvchi shaxsi, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish, psixologik salomatlik, ijtimoiy moslashuv, muloqot ko‘nikmalari, o‘z-o‘zini anglash, ta‘lim jarayoni, psixologik yordam, shaxs kamoloti, ijtimoiy kompetensiya, maktab psixologi, tarbiya, barkamol avlod.

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda yosh avlodni har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan, ma‘naviy yetuk va ijtimoiy faol shaxs sifatida tarbiyalash ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta‘lim jarayoni nafaqat o‘quvchilarga bilim berishni, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashni ham nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, ta‘lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Psixologik xizmat o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning ruhiy salomatligini mustahkamlash, ijtimoiy moslashuvini ta‘minlash hamda shaxsiy kamolotiga ko‘maklashishga xizmat qiladi.

O‘quvchi shaxsining rivojlanishi murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u biologik, psixologik va ijtimoiy omillar ta‘sirida shakllanadi. Ayniqsa, maktab davrida bolalarda o‘zini anglash, mustaqil fikrlash, mas‘uliyat hissi, muloqot madaniyati va ijtimoiy munosabatlar tizimi rivojlanadi. Ushbu jarayonda turli xil psixologik

qiyinchiliklar, emotsional zo‘riqishlar, tengdoshlar bilan munosabatlardagi muammolar, o‘quv motivatsiyasining pasayishi yoki oilaviy omillar ta’sirida yuzaga keladigan holatlar o‘quvchining rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bunday vaziyatlarda psixologik xizmatning mavjudligi va samarali faoliyati o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlashning muhim vositasi hisoblanadi. Psixologik xizmatning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarning psixologik holatini o‘rganish, ularning ehtiyoj va qiziqishlarini aniqlash hamda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan muammolarning oldini olishdan iboratdir. Maktab psixologi tomonidan olib boriladigan diagnostik, profilaktik, korreksion va maslahat ishlari o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, psixologik xizmat ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlikda ishlash orqali o‘quvchi shaxsini rivojlantirish uchun qulay psixologik muhit yaratishga yordam beradi. Hozirgi kunda yoshlar orasida stress, xavotir, o‘ziga bo‘lgan ishonchning pasayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarga qaramlik, kommunikativ qiyinchiliklar kabi muammolar ko‘proq uchramoqda. Bu esa psixologik xizmat faoliyatining dolzarbligini yanada oshirmoqda. O‘quvchilarning psixologik farovonligini ta’minlash, ularda sog‘lom hayotiy qarashlarni shakllantirish, ijtimoiy faollikni rivojlantirish va salbiy omillarning ta’sirini kamaytirishda psixologik xizmatning o‘rni beqiyosdir. Shaxsiy rivojlanish jarayonida o‘quvchilarda o‘z-o‘zini anglash, o‘z imkoniyatlarini baholash, maqsad qo‘yish va unga erishish ko‘nikmalari shakllanadi. Ijtimoiy rivojlanish esa jamiyat talablariga moslashish, ijtimoiy rollarni o‘zlashtirish, jamoada ishlash, muloqot qilish va samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yishni o‘z ichiga oladi. Psixologik xizmat ushbu ikki yo‘nalishning uyg‘un rivojlanishini ta’minlash orqali o‘quvchilarning barkamol shaxs sifatida kamol topishiga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida psixologik xizmatning o‘rni va ahamiyatini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, uning asosiy vazifalari hamda amaliy faoliyat yo‘nalishlarini yoritishdan iborat. Shuningdek, psixologik xizmatning ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlash va ularni jamiyatning faol a’zolari sifatida shakllantirishdagi imkoniyatlari ochib beriladi. Shu bois, ta’lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini yanada takomillashtirish va uning samaradorligini oshirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

O‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishi ta’lim-tarbiya jarayonining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shaxsning har tomonlama kamol topishi uning intellektual salohiyati, emotsional barqarorligi, ijtimoiy faolligi hamda jamiyatda o‘z o‘rnini topa olish qobiliyati bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli ta’lim muassasalarida faoliyat yurituvchi psixologik xizmat o‘quvchilarning nafaqat ruhiy salomatligini muhofaza qilish, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga

ko'maklashishda ham muhim o'rin tutadi. Psixologik xizmatning asosiy maqsadi o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning barkamol rivojlanishi uchun qulay psixologik sharoit yaratishdan iborat. Har bir o'quvchi o'ziga xos xarakter, temperament, qobiliyat va qiziqishlarga ega bo'lganligi sababli psixologik xizmat ushbu xususiyatlarni aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan faoliyatni amalga oshiradi. Psixolog tomonidan o'tkaziladigan diagnostik tadqiqotlar o'quvchilarning psixologik holatini baholash, ulardagi mavjud muammolarni aniqlash va individual yondashuvni belgilash imkonini beradi.

Shaxsiy rivojlanish jarayonida o'quvchilarda o'z-o'zini anglash, mustaqil fikrlash, maqsad qo'yish va qaror qabul qilish kabi muhim sifatlar shakllanadi. Psixologik xizmat ushbu sifatlarni rivojlantirish maqsadida turli treninglar, suhbatlar, psixologik mashg'ulotlar va maslahatlar tashkil etadi. Ayniqsa, o'smirlik davrida shaxsiy identifikatsiya, o'ziga bo'lgan munosabat va kelajak rejalari bilan bog'liq masalalar dolzarb ahamiyat kasb etadi. Psixologik yordam o'quvchilarga o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholash, o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlash va hayotiy maqsadlarini aniqlashda yordam beradi.

O'quvchilarning ijtimoiy rivojlanishi ham psixologik xizmat faoliyatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Ijtimoiy rivojlanish shaxsning atrofdagi insonlar bilan samarali munosabatlar o'rnatishi, jamiyat qoidalariga moslashishi va jamoada faol ishtirok etishi bilan tavsiflanadi. Maktab jamoasi o'quvchilar uchun muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. Bu muhitda ular muloqot qilish, hamkorlik qilish, o'z fikrini ifodalash va boshqalarning fikrini hurmat qilish ko'nikmalarini egallaydilar. Psixologik xizmat mazkur jarayonni qo'llab-quvvatlash orqali o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Muloqot madaniyatini shakllantirish psixologik xizmatning muhim vazifalaridan biridir. Samarali muloqot o'quvchilarning tengdoshlari, o'qituvchilari va ota-onalari bilan sog'lom munosabatlar o'rnatishiga yordam beradi. Psixolog tomonidan tashkil etiladigan treninglar va guruh mashg'ulotlari o'quvchilarda tinglash, fikr bildirish, nizolarni konstruktiv hal etish va empatiya ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada o'quvchilar ijtimoiy muhitga tezroq moslashadi va jamoada o'z o'rnini topa oladi. Psixologik xizmatning profilaktik faoliyati ham alohida ahamiyatga ega. Profilaktik ishlar orqali o'quvchilar orasida uchrashi mumkin bo'lgan turli salbiy holatlarning oldi olinadi. Jumladan, tajovuzkorlik, nizolashuvchanlik, maktabga moslasha olmaslik, emotsional zo'riqish, stress, xavotir, depressiv kayfiyat, internet va ijtimoiy tarmoqlarga ortiqcha qaramlik kabi muammolarni bartaraf etish bo'yicha muntazam ishlar olib boriladi. Bunday faoliyat o'quvchilarning ruhiy salomatligini mustahkamlashga va sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga yordam beradi. Psixologik xizmatning yana bir muhim yo'nalishi ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlik qilishdan iborat. O'quvchi shaxsining

shakllanishi oilaviy va maktab muhiti bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli psixolog o‘quvchi, ota-ona va pedagog o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga alohida e‘tibor qaratadi. Ota-onalarga farzand tarbiyasining psixologik jihatlari bo‘yicha tavsiyalar berish, pedagoglarga esa o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlash bo‘yicha metodik yordam ko‘rsatish ta‘lim samaradorligini oshiradi. Kasb tanlash jarayonida ham psixologik xizmatning o‘rni katta. O‘quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va moyilliklarini aniqlash orqali ularga kelajak kasbini ongli ravishda tanlashda yordam beriladi. Kasbiy yo‘naltirish ishlari natijasida o‘quvchilar o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashga, mehnat bozoridagi talablarni tushunishga va kasbiy o‘zini-o‘zi belgilashga erishadilar. Bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyatiga zamin yaratadi. Bugungi kunda ta‘lim tizimida inklyuziv ta‘lim tamoyillarining keng joriy etilishi psixologik xizmat oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Turli ehtiyojlarga ega bo‘lgan o‘quvchilarning ta‘lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun psixologik qo‘llab-quvvatlash zarur. Psixologik xizmat barcha o‘quvchilarning teng imkoniyatlarga ega bo‘lishini ta‘minlash, ularda o‘zaro hurmat va bag‘rikenglikni shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy psixologik xizmat faoliyatida innovatsion texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish tobora kengayib bormoqda. Psixologik treninglar, onlayn maslahatlar, rivojlantiruvchi dasturlar va diagnostik metodikalar yordamida o‘quvchilarga ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifati oshirilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning ehtiyojlarini tezkor aniqlash va ularga samarali yordam ko‘rsatish imkonini bermoqda.

Umuman olganda, psixologik xizmat o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishini ta‘minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. U o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini yuzaga chiqarish, ijtimoiy moslashuvini ta‘minlash, ruhiy salomatligini mustahkamlash va barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Psixologik xizmatning samarali tashkil etilishi ta‘lim muassasasida sog‘lom psixologik muhitni yaratishga, o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirishga hamda ularning jamiyatda munosib o‘rin egallashiga zamin yaratadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta‘lim jarayonida psixologik xizmat o‘quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta‘minlashda muhim va ajralmas tizim hisoblanadi. U nafaqat o‘quvchilarning bilim olish jarayonini qo‘llab-quvvatlaydi, balki ularning shaxsiy sifatlari, emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi va individual imkoniyatlarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu jihatdan psixologik xizmat zamonaviy ta‘lim tizimining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida e‘tirof etiladi. O‘quvchi shaxsining shakllanishida psixologik xizmatning diagnostik, korreksion, profilaktik va maslahat yo‘nalishlari o‘zaro uyg‘unlikda amalga oshirilishi muhim ahamiyatga ega. Ushbu yo‘nalishlar orqali o‘quvchilarning ichki psixologik holati o‘rganiladi, ularning muammolari erta aniqlanadi hamda to‘g‘ri yo‘naltirish ishlari olib boriladi. Natijada

o‘quvchilarda o‘ziga ishonch, motivatsiya, emotsional barqarorlik va ijtimoiy faollik kabi ijobiy sifatlar shakllanadi. Shuningdek, psixologik xizmatning samaradorligi maktab psixologi, pedagoglar va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik darajasiga bevosita bog‘liqdir. Ushbu hamkorlik o‘quvchi uchun qulay psixologik muhit yaratishga, uning individual ehtiyojlarini to‘g‘ri anglashga va rivojlanishiga sharoit yaratadi. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlardan samarali foydalanish o‘quvchi shaxsini rivojlantirish jarayonini yanada takomillashtiradi. Umuman olganda, ta‘lim jarayonida psixologik xizmatning to‘g‘ri tashkil etilishi o‘quvchilarning nafaqat bilimli, balki ma‘naviy yetuk, ijtimoiy faol va psixologik jihatdan barqaror shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bois, psixologik xizmat tizimini yanada rivojlantirish va uning amaliy samaradorligini oshirish bugungi ta‘lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. **Psixologiya**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. *Umumiy psixologiya*. — Toshkent: Universitet, 2002.
3. Tolipov O‘., Usmonboeva M. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat**. – Toshkent: Fan, 2016.
4. Mahmudov N. **Ta‘lim psixologiyasi**. – Toshkent: Noshir, 2020.
5. Bayyar Dj., Bayyar Dj. *Sening og‘ir o‘smiring*. – Moskva: "Progress", 2005.